

Юрій СТЕЦИК,

orcid.org/0000-0003-1795-687X

*доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України*

*Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) stetsyk_u_o@ukr.net*

НОВЕЛИ У ДУХОВНОМУ ВИШКОЛІ ЧЕРНЕЦТВА ПЕРЕМИШЛЬСЬКОЇ УНІЙНОЇ ЄПАРХІЇ (КІНЕЦЬ XVII – XVIII СТ.)

Проаналізовано нововведення до монастирських уставів. Встановлено запровадження нових інститутів у духовній формації східного чернецтва: новіціат, освітні студії з риторики, філософії та теології. Насвітлено освітній та духовний рівень чернецтва. Розглянуто дисциплінарні справи монахів та накладених на них епітимій. Подано огляд обіжників протоігуменів щодо регламентації монастирського життя. Визначено причини мобільності чернецтва та її значення для духовного розвитку особистості монаха. Розглянуто різні форми духовних практик, які впливали на формування аскетичного стилю поведінки: місії, медитації, реколекції, читання богослужіння, спільні та приватні молитви. З'ясовано, що у розглядуваний період помітні радикальними змінами в житті василіанського чернецтва Перемишльської єпархії. Започатковано процес оновлення духовної формації, який знайшов відображення у способі життя монахів, літургії, обрядах, монастирському справочинстві. Проте запровадження такої системи управління дало поштовх до піднесення освітнього рівня чернецтва, розвитку василіанського шкільництва на теренах єпархії, посилення карності та дисципліни в найвіддаленіших монастирях, що заклало підвалини для духовної формації нового, поунійного, зреформованого, високоосвіченого покоління василіанського чернецтва. На духовну формацію чернецтва істотний вплив мали кілька факторів. Передусім це монастирські устава, які на той час пройшли певну еволюцію: студійський – скитський – правила ЧСВВ. Зокрема, мотивом таких змін став процес переходу до унії та поступового формування Святопокровської провінції, який супроводжувався введенням централізованого управління та нового підходу в питаннях духовного вишколу чернецтва. Для останнього стало характерним запровадження новіціату та внутрішніх чернечих студій. На підставі архівних джерел вдалося виявити типові для другої половини XVIII ст. різні види чернечих покут (фізичні покарання, духовні молитви).

Ключові слова: унія, формація, новіціат, студії, реколекції, медитації, місії, молитва, літургія, устав.

Yuriy STETSYK,

orcid.org/0000-0003-1795-687X

PhD hab. (History), Professor;

Professor at the Department History of Ukraine

*Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) stetsyk_u_o@ukr.net*

NOVELS IN THE SPIRITUAL FORMATION OF MONKS IN THE PREMYSHL UNION EPARCHY (END OF XVII – XVIII CENTURIES)

The change in the lifestyle of an ascetic unitarian community was determined. The innovations in the monastic constitution were analyzed. The introduction of new institutions in the spiritual formation of Eastern monasticism was installed: the novitiate, educational studio on rhetoric, philosophy and theology. The educational and spiritual level of monks was solved. The disciplinary case of the monks and imposed on them atime was considered. The review of orders protoihumans regarding the regulation of monastic life was filed. The reasons for mobility of monasticism and its importance for the spiritual development of the individual monk were determined. The various forms of spiritual practices which influenced on the formation of ascetic style behaviour be clarified: the missions, meditations, recollections, reading worship, public and private prayers. It was found that during the period under review, radical changes in the life of the Basilian monks of the diocese of Przemyshl were noticeable. The process of renewal of spiritual formation was started, which was reflected in the way of life of monks, liturgy, rites, monastic records. However, the introduction of such a system of government gave impetus to the educational level of monasticism, the development of Basilian schooling in the diocese, increased punishment and discipline in the most remote monasteries, which laid the foundations for the spiritual formation of a new, more united, reformed, highly educated generation of Basilian monks. Several factors had a significant influence on the spiritual formation of monasticism. First of all, these are monastic statutes, which at that time underwent a certain evolution: studion - Scythian - OSBG rules. In particular, the motive for such changes was the

process of transition to the union and the gradual formation of the Holy Protection Province, which was accompanied by the introduction of centralized management and a new approach to the spiritual training of monasticism. The latter was characterized by the introduction of the novitiate and internal monastic studios. On the basis of archival sources it was possible to identify typical for the second half of the XVIII century. various types of monastic penance (corporal punishment, spiritual prayers).

Key words: union, formation, novitiate, studies, recollections, meditations, missions, prayer, liturgy, constitution.

Постановка проблеми. В сучасних умовах розвитку аскетичних згромаджень постає необхідність у дослідженні духовних практик минулих поколінь для осягнення витоків чернечого законодавства. Кожна історична епоха формувала свої вимоги до основних напрямів діяльності християнських монастирів. Були різні виклики часу на які змушене було реагувати керівництво монастирськими спільнотами. Таким вагомим викликом на межі XVII – XVIII ст. було запровадження унійного віровизнання на теренах Перемишльської єпархії східного обряду. Саме перехід православних монастирів до унії спричинився до модернізації постунійного чернецтва, яке відзначилося високим рівнем духовності, освіченості та дисциплінованості. Відповідно постає необхідність у вивченні шляхів досягнення вагомих результатів у формуванні кандидатів до унійного чернецтва.

Аналіз досліджень. Окремі аспекти досліджуваної проблематики вивчалися як дослідниками Перемишльської єпархії, так і Василянського Чину загалом (Ваврик, 1954; Филипчак, Лукань 1967; Bienkowski, 1970; Blazejowskyj, 1974; Nabywaniec, 1998). Кожен із дослідників розглядав фрагментарно окремі нововедення у формації василянського чернецтва, ми ж ставимо собі за мету узагальнити їхні погляди та доповнити їх документальними матеріалами і більш комплексніше глянути на процес модернізації аскетичного життя.

Виклад основного матеріалу. Запровадження новіціату було нововеденням для монастирів Перемишльської єпархії, перейнятим із василянської провінції Св. Трійці. Хоча на початках запровадження нового вишколу чернецтва на теренах Перемишльщини зазнавало певних невдач, однак після утворення Святопокровської провінції Чину Святого Василя Великого (далі ЧСВВ) воно набуло усталеного, загальноприйнятого характеру.

Перемишльський собор (1693) намагався вноرمувати питання прийняття до чернечого життя кандидатів, ухваливши, щоб по менших монастирях ігумени не постригали в ченці. Синод вирішив, що стриження має відбуватися тільки в трьох монастирях – Щеплотах, Лаврові та Добромили, поки знайдеться фундатор для закладення одного новіціату для цілої єпархії (Winnicki, 1998: 45).

Однак одразу ж зауважимо, що рішення собору щодо заборони відбувати облечини по менших монастирях не було введено в життя. На практиці кандидати у ченці продовжували складати чернечі обіти в інших монастирях єпархії, де не було шкіл новіціату: Лішня, Дерезичі, Чернилява.

В 30-их роках XVIII ст. випробовування у ченці тривали від 1 до 8 років. Поодинокі випадки складення обітів у рік вступу до монастиря. І тільки із 1760 р. зустрічаємо відомості про 1 рік новіціату. Вік вступу коливався в середньому від 20 до 30 років. Проте траплялися поодинокі випадки ранішого (14 – 18 років) та пізнішого (50 – 60 років) вступу.

Із 1739 р. встановлено новіціату у Добромили та Почаєві. Проте, на практиці, згадуються новики у Лаврові (3 ченці, які навчалися із 1738 і 1739 рр.). Після 1740 р. згадуються інокі, які пройшли новіціат не тільки поза межами єпархії (Крехів, Золочів, Рогатин, Почаїв), але й поза територією Святопокровської провінції (Вільно). Що очевидно свідчить про залучення василян Святотроїцької провінції до реорганізації новоприєднаних монастирів.

Загалом інститут новіціату в уніатських монастирях функціонував за зразком католицьких монастирів. На відміну від православних монастирів, де час новіціату (послушенства) не мав чітко встановлених меж, в уніатських монастирях новіціат тривав один рік. Утім, зауважимо, що посилена увага до формування чернця – це спільна риса як східної, так і західної монастирських традицій.

Після завершення новіціату та складення перших обітів, наступним етапом чернечого вишколу було проходження різного роду внутрішніх монастирських студій: із риторики, філософії та теології. Повне завершення цих курсів давало змогу скласти довічні обіти професа та отримати ієрейське свячення. В опрацьованих нами джерелах відсутні відомості про освітні студії монахів із 1691 – 1739 рр. І тільки із входженням до Святопокровської провінції постала потреба зібрати інформацію про освітню підготовку ченців з метою скерування їх на додаткові чернечі студії. Отримані відомості знайшли своє відображення у протоколах візитацій та каталозі біограм іноків.

Ченці Перемишльської єпархії провадили різноманітні внутрішні студії: у Добромилі (догматичне богослов'я – 1757 – 1771 рр.), Спасі (риторика – 1776/77, 1779/80, 1783/84 рр.), Щеплотах (моральна теологія 1770 – 1782 рр. та риторика 1783/84 рр.), Лаврові (богослов'я, філософія та риторика 1740 – 1780 рр.) (Филипчак, 1967: 3).

Внутрішні студії не були сталим явищем, оскільки вони зазнавали постійних змін і були пов'язані із загальним станом не тільки василіанських монастирів Перемишльської єпархії, але й всієї Святопокровської провінції. Так, наприклад у Лаврові в 1739 – 1741 рр. започатковано філософські студії разом із моральною теологією, які згодом в 1741 р. перенесено до Гощі. І тільки в 1752 – 1753 рр. відновлено студії з моральної теології та філософії, однак у 1754 р. моральну теологію перенесено до Добромиля, а в Лаврові залишено філософські студії до 1767 р (Wawryk, 1971: 85).

У 1771 р. спекулятивне богослов'я із Добромиля було переведено до Лаврова, а згодом, у 1773 р. до Кам'яця-Подільського. У Лаврові було залишено догматичне й моральне богослов'я, яке в 1775 р. переведено до Сатанова, а в Лаврові натомість започатковано студії з риторики для ченців, які згодом доповнено студіями з філософії (від 1776 р.) та догматичного богослов'я (від 1778 р.) (ЦДІАЛ ф.364, оп.1, спр.20, арк.162).

Про освітній рівень василіанського чернецтва Перемишльської єпархії подає відомості каталог 1760 р.: пройшли чернечі студії з риторики, філософії, теології та отримали ієрейські священня – 49 %; два напрями студій – 12 %; тільки один навчальний напрям – 12 %; не пройшли жодних студій – 27 % монахів, які виконували господарські обов'язки по монастирських фільварках. По здобутті духовної освіти на монахів поклалися різні обов'язки: освітні (магістр новиків, професор теології, префект школи, катехит); душпастирські (ієромонах, проповідник, сповідник, місіонер); адміністративні (ігумен, вікарій, прокуратор, економ, протоконсультор, провінціал, секретар, архівіст) (ЛННБ ВР, ф.3, спр.435, с.1-132).

Василіанський Чин не обмежувався тільки своїми внутрішніми студіями, але й відправляв своїх студентів на навчання до папських семінарій, які в той час знаходилися у Вільні, Браунсбургу, Львові, Оломоуці, Празі, Відні, Граці та Римі. Випускники цих папських колегій та семінарій займали потім провідні посади в церковній ієрархії Київської унійної митрополії. Зокрема, у Римі діяли 2 папські колегії, в яких навчалися українські студенти-василіани: грецька колегія Св. Атанасія та колегія папи Урбана Конгрегації Пропаганди Віри (Blazejowskyj, 1974: 202-214).

Монах, який пройшов усі ступені чернечого вишколу (послушник – брат – отець) отримував відповідну духовну освітню підготовку. Зокрема, отці-василіани знали кілька мов: польську, латинську, грецьку, а із кінця XVIII ст. й німецьку. Проте траплялися поодинокі випадки, коли ченці не вміли ані читати, ані писати навіть рідною “руською” мовою. Також василіани отримували відповідну фахову підготовку, студіюючи риторику, філософію, теологію (Каталоги, 1754-1776; 25,31,138).

Загалом слід зауважити, що мовна амбівалентність василіан була не лише свідомими запозиченнями латинської традиції, а радше спричинена загальними суспільно-культурними тенденціями того часу.

Під час проведення візитаційних оглядин монастирів делегована комісія звертала увагу не тільки на фінансово-майнове становище обителів, але передусім на морально-духовний рівень їх насельників. Зокрема в документах по розслідуванні поведінки іноків, які додавалися до протоколів візитацій, знайшли відображення в основному відомості про недоліки в їх аскетичному житті: необізнаний досконало із основами християнської віри, сповідався тільки перед Великоднем, тільки одну молитву знає і то із помилками, не вміє подати проповідь. Однак, зустрічаємо і позитивні характеристики ченців: добрий сповідник, проповідник, здібний до співу.

Духовна формація чернецтва в різний час обумовлювалася відмінними монастирськими уставами. Чернече життя регламентувалося традицією, яка значною мірою ґрунтувалася на осмисленні творів Св. Василя Великого, Отців Церкви та правилах, часто встановлюваних самими фундаторами або ж ігуменами. Поступово впродовж XVIII ст. правила Скиту Манявського замінялись у монастирях Перемишльської єпархії правилами ЧСВВ, зредагованими київським митрополитом Велямином Рутським, які доповнювались на василіанських капітулах. Треба відзначити, що статут Святого Василя не був створений. Св. Василь тільки залишив після себе велику кількість повчань у листах, адресованих братії в заснованих ними монастирях. Василіанські монастирі, об'єднані в один орден у XVII ст., керувалися у своїй діяльності Спільними правилами Василя Великого, які митрополит Й. Рутський особисто зібрав і в 1617 р. уклав із різних творів Святого Василя. Митрополит пристосував їх до вимог сучасного йому життя, для легшого їх розуміння. Ухвали синодів разом із конституцією В. Рутського та статутами, що стосувалися монастирів, виступали правовими підставами функціонування

монастирських спільнот. У 1751 р. було опубліковано польською мовою Короткий виклад Правил Святого Отця нашого Василя Великого, який був тими самими Спільними правилами Рутського, представленими в більш логічному порядку.

Кожен монастир до прийняття унії був окремою одиницею, яка мала свої усталені часом традиції. Слова "традиція усталена часом", "давній звичай" трапляються в документах на рівні з правилами Св. Василя. Власне, це є особливістю східного чернецтва, яке, на відміну від західного, керувалося не буквою закону, а традицією. Адже в кожному православному монастирі, які ґрунтувалися на стародавньому Студійському статуті та Правилах Св. Василя Великого, був ще й свій окремий статут засновника обителі. І статuti різних "кіновійних" монастирів відрізнялися один від одного. Зовсім усунути усталені давнім звичаєм традиції не змогли й десятки років упровадження уніфікації за зразком католицьких монастирів. Відповідно прийняття унії та запровадження Уставу та Конституцій ЧСВВ ставило собі за мету ліквідувати відмінності у регламентації аскетичного життя православних монастирів Перемишльської єпархії, які приєдналися до Київської унійної митрополії.

Досить вагомим чинником духовного формування чернецтва була регламентація монастирського укладу життя. Незважаючи на побутування різних редакцій уставів (як доунійних, так і після унійних), василіанські монастирі базувалися на кіновіяльному (спільному) укладі життя. Про це свідчить і характер побудови монастирських резиденцій. Адже чернечі келії будувалися одна біля одної або ж розміщувалися в одному приміщенні (ЦДІАЛ, ф. 684, оп. 1, спр. 3014, арк. 1).

Василіани були зобов'язані дотримуватися внутрішнього розпорядку монастирського життя та правил Св. Василя Великого. Одним з основних чернечих приписів було дотримання посту в середу, п'ятницю та суботу. Окрім того, мали 2 християнські пости протягом року: Великий піст перед Великоднем та піст перед Різдом Христовим. Також були встановлені пісні дні перед деякими святами: петрівка (напередодні Св. Петра та Павла); успенський (перед святом Успіння Богородиці). Щодня ченці їли рибу та вживали масло (під час посту масло заміняла олія). У резиденціях, де була важка праця, не дотримувалися таких суворих приписів щодо харчування. Зокрема, дозволялося споживати м'ясо (Nabywaniec, 1998: 487).

Істотним чинником духовного становлення ченця була повсякденна молитва, яка проказувалася тричі в день: уранці, опівдні та ввечері. Міс-

цями відбуття спільних молитов чернечої братії були не тільки монастирська церква, а й молитовні кімнати (каплички) всередині резиденцій. Так, наприклад, у Добромільському монастирі, за даними візитаційного опису 1747 р., у резиденції монахів на другому поверсі містилася велика молитовна кімната Св. Варвари (ЦДІАЛ, ф. 201, оп. 46, спр. 1916, арк. 3).

У монастирських хроніках другої половини XVIII ст. віднаходимо чимало заміток про те, що ченці були ревнителами кіновіяльного аскетичного життя Св. Василя Великого. Однак занепад моралі монахів наприкінці XVIII ст. змушував протоігуменів Провінції вдаватися до неодноразових тлумачень положень конституції ЧСВВ та внесення до неї доповнень і уточнень рішеннями провінційних та генеральних капітул. Попри всі відмінності між статутами різних монастирів, наявна низка правил, які складали основу порядку в обителі, як східної, так і західної традиції. До таких обов'язкових правил входила спільна трапеза та правила поведінки за нею. Під час уживання їжі, як уже зазначено, обов'язково читали Слово Боже, почергово. Загалом рефлектаж, або трапезна, був місцем не тільки для споживання їжі, а й для інших спільних для обителі справ. Зокрема, саме тут щомісяця читали устав Св. Василя Великого

Східні традиції чернецтва, попри всі настанови Замойського собору (1720 р.), зберігалися по василіанських монастирях у другій половині XVIII ст. Звичайно, тут слід брати до уваги й той факт, що уніатські монастирі на відміну від римокатолицьких були значно біднішими, а відтак, потребували тих самих дарунків рідних та коштів за виконання робіт, що породжувало побудування приватної власності серед окремих ченців.

Устав василіанських монастирів другої половини XVIII ст. є своєрідним поєднанням духовності Сходу й організаційного устрою Заходу. Правила фіксували нововведень для східних монастирів, які були суттєвою рисою західних обителей. Це й існування самого інституту новіціату, якого не було в східній традиції, а відтак не було окремої посади магістра (після облечин інока віддавали під опіку монаха-старця).

В процесі розслідування поведінки ченців делегована комісія фіксувала основні прояви порушення монастирських приписів: непокора настоятелю, зовживання спиртними напінками, привласнення монастирського майна ігуменом для власних потреб, не видання настоятелем нової білизни для ченців, мандрювання ченців по селах із відмовою повертатися до обителі, у свята ані відправляв, ані слухав богослужіння, розмовляв словами

«незаконними» (лаявся), літургія не завжди щодня буває, тому що нема кому прислуговувати. Проте, комісари відзначали й позитивні вчинки, які гідні наслідування, особливо адміністрації монастирів: ігумен побожний, уважний, старанний, надзвичайно добрий та дбає про добро монастиря, так що готовий прихилити неба до тутешнього місця, тільки має непокірних ченців, настоятель старається про добрий стан братії так, що ченців за провини карає та повчає, ігумен докладно навчає ченців аскетичним нормам, настоятель карає ченців через недотримання порядку на монастирській кухні, через наявність бруду та сміття, ігумен докладно навчає ченців аскетичним нормам.

Нерідко в дрібних монастирях, які мали підлягати ліквідації та перебували без зв'язку з іншими обителями, ченці не хотіли переходити до інших осередків, хоча не були спроможні утримувати власну обитель чи (в іншому випадку) не бажали приймати до себе нездисциплінованих ченців із розформованих осередків. Ще більше труднощів зазнали монастирі, ліквідації яких противилися фундатори чи їхні спадкоємці, які із входженням василіанських монастирів до Провінції втратили своє право патронату над фундованими обителями у власних дрібношляхетських посіlostях.

Процес ліквідації дрібних монастирів якийсь час спричинив безлад серед чернецтва. Зокрема, ряд монахів із ліквідованих осередків удаються до мандрювання з монастиря до монастиря без відповідної на це потреби. Ведуть, таким чином, досить свавільний спосіб життя та уникають зверхності будь-якого ігумена, оскільки вони не мають сталого місця проживання. За таких обставин Апостольська Столиця прийняла ще один декрет від 27.03.1754 р. про об'єднання малих монастирів, які не мали достатніх фундацій для утримання 8 ченців. Також зазначалося, що потрібно посилити дисципліну в монастирях. Зокрема, пропонувалися шляхи розв'язання актуальної для того часу проблеми міграцій ченців із монастиря в монастир. Рекомендувалося обмежити відсилення ченців до інших обителей тільки в церковних справах, а не у власних, із виділенням на дорогу грошей та наданням відповідного листа (Nabywaniec, 1998: 479).

Для наведення дисципліни і послуху ігумени монастирів накладали на монахів важкі покути за провини: відбування реколекцій протягом восьми днів, цілування пастирського посоху ігумена, побиття різкою, віддання під суд, моральну проповідь ігумена, позбавлення посади, нічні поклони і молитви (від півночі до ранку). За крадіжку або незаконне привласнення монастирського майна

приписувалося ув'язнення в карцері до семи днів на хлібі і воді та повернення майна (передбачалося утримувати в карцері доти, поки не поверне вкрадене) (КМД, спр. 4929, ч. 1, арк. 12).

Для наведення порядку в монастирях Галичини видавалися численні розпорядження протоігумена Онуфрія Братковського про дотримання ченцями обітниць, обов'язків та покарання за порушення дисципліни в монастирях. Заборонялася марна витрата грошей та дармування часу (КМД, спр.4929, ч. 2, арк. 7).

До 1740 р. більшість ченців, де склали обіти професа, там і продовжували проживати. Чисельність чернечої братії знаходилася в прямій залежності від розмірів фундацій та обов'язків, які поклалися на певний осередок. Так, найбагатішими на теренах Перемишльської єпархії були ті монастирі, при яких провадилися різні чернечі студії. Зокрема, Лаврівський та Добромильський монастирі протягом другої половини XVIII ст. налічували від 13 до 27, а деколи 38 ченців. Надалі в дрібніших монастирях (Спас, Щеплоти, Чернилява, Лішня, Дерезичі та інші) чисельність монастирської братії коливалася в різний час від 6 до 13 ченців. Найменші чернечі спільноти діяли по монастирських резиденціях (Топільниця, Білина, Летня та інші) де, в основному, мешкало від 2 до 5 монахів (Каталоги, 1754-1776). Нестабільність складу чернечих спільнот була зумовлена тогочасною практикою постійних переїздів ченців із монастиря в монастир чи то з метою проходження студій, чи то для проведення освітніх викладів, чи то для виконання інших духовних обов'язків.

XVIII ст. – це час, коли василіани приймали участь в місіях серед населення Перемишльської єпархії з метою утвердження унійних ідей та пілнення знань про основи християнської віри. В основному набули поширення парафіяльні місії, під час яких проводилася катехизація віруючих. Ченцем, який особливо прислужився василіанським місіям, був архімандрит Йосафат Седлецький (+1775), протоігумен Провінції Покрови Пресвятої Богородиці (Коронної, з протоігуменатом у Почаєві) в роках 1763-1767. Як протоігумен він сильно сприяв розвиткові місійної праці ченців. Засобом для цього стали випрошені ним привілеї благословити вервиці і медалики, ставити місійні хрести, уділяти повні відпусти. На початках місії спрямовувались на навернення “схизматиків”, поширення та утвердження унії. Пізніше, у XVIII ст., після утвердження унії, місіонерська діяльність василіан скеровувалася передусім на “внутрішнє навернення”, тобто піднесення рівня релігійності та побожності серед

простого народу. Проводили місії часом із залученням латинських ченців. Нераз заходи тривали по кілька тижнів, а то й місяць. Щодень співано пісні, навчано молитвам, проваджено катехизацію дорослих із підготовкою їх до Святих Тайн, зокрема до покути та Св. Причастя. Потім відправлялася Свята Літургія, після цього проголошувалися проповіді, зокрема про засадничі правди віри та обов'язок християнина. Деякі вірні в таких випадках усвідомлювали свою належність до унії. Після Богослужіння та проповіді відбувалася процесія. Завершення місії супроводжувалося встановленням пам'ятного хреста. Під час таких місій приступали до сповіді та Святих Тайн по кілька тисяч людей (Historia, 1979: 118).

Однією з монаших вправ, які плекаються у василіянських монастирях, є Богомислення–роздумування над текстами Святого Письма. Ця духовна вправа від самих початків монашого життя була важливим елементом чернечої духовності і, залежно від місця та обставин, мала як різні назви, так і різні форми. Богомислення практикувалось у василіянських монастирях від найдавніших часів: монахи читали священні писання та проводили молитовні роздуми над їхнім змістом. Згодом ця вправа набрала більш формальної форми, проводилася зранку і називалася медитацією. Ця практика була узаконена в 1703 р. василіянською капітулою у Новгородку, яка на XII-му засіданні наказала, щоб в монастирях завжди відбувалися медитації. Такі роздумування відбувались спільно, тому вимагали як відповідної організації часу, так і відповідного місця. Реалізувати цю вимогу не завжди вдавалося, особливо в малих і ще слабо організованих монастирях, або ж там, де монахи були задіяні в душпастирстві та місіях. Розважання, роздуми, медитації, внутрішня, чи умова молитва (такі назви вживалися у різні часи) не виглядали так, як сьогодні. Довгі роки вони нагадували вправу, яку сьогодні називаємо духовним читанням. Один з монахів читав уривок зі Святого Письма, а всі інші уважно слухали і роздумували над ним. Після закінчення слухання, монахи розходились до своїх занять, постійно маючи на увазі почуті слова, аж до наступної вправи. Головна мета таких вправ – утримання ума на молитві через пам'ять про Бога і Його закони, що василіяни плекають від часів св. Василя Великого. З тим пов'язане також духовне і інтелектуальне пізнання самого Бога, Його законів, Церкви, самого себе і свого покликання – а все це служить зростанню у житті Святим Духом.

У практиці Чину відбувалися також восьмиденні реколекції, під час яких монахи проводили більше, ніж одне роздумування і віддавалися виключно духовним вправам. Відповідно до приписів Конституції ЧСВВ, кожен монах мав щороку відбувати реколек-

ції. Так, протягом 1771 р. у Лаврівському монастирі було проведено дві серії реколекцій (18/21 та 22/29 липня) для монастирської братії (Ваврик, 1954: 72).

У монастирських уставах приділялася значна увага порядку використання різних псалмів та гімнів. Церковна адміністрація намагалася уніфікувати літургійне життя спільнот. Ченці зобов'язувалися співати лише ті псалми, які узгоджувалися із уставом монастирів Василіанського Чину. Суворо заборонялося співати пісні й гімни, складені власним духом, і які не були внесені до церковних рубрик. У постановках Замойського собору (1720 р.) кодифіковано право відправляти читанні («тихі») богослужіння. Запровадження такої практики було зумовлено тим, що у монастирських храмах було дозволено функціонування кількох вітварів біля яких мали можливість відправляти літургію ієромонахи. Адже, відповідно до монастирського уставу ЧСВВ, кожний із ченців зобов'язаний був щоденно брати участь у літургії. Таким чином, запровадження читаних богослужінь було ще однією із практик духовного зростання василіанського чернецтва. Окрім, цього запроваджувалися ще молебні та вервички, які дозволяли відправляти як спільні так і приватні молитви, які розвивали аскетичну духовність іноків.

Висновки. Розглядуваний період відзначився радикальними змінами в житті василіанського чернецтва Перемишльської єпархії. Започатковано процес оновлення духовної формації, який знайшов відображення у способі життя монахів, літургії, обрядах, монастирському справочинстві. Проте запровадження такої системи управління дало поштовх до піднесення освітнього рівня чернецтва, розвитку василіанського шкільництва на теренах єпархії, посилення карності та дисципліни в найвіддаленіших монастирях, що заклало підвалини для духовної формації нового, поунійного, зреформованого, високоосвіченого покоління василіанського чернецтва. На духовну формацію чернецтва істотний вплив мали кілька факторів. Передусім це монастирські устава, які на той час пройшли певну еволюцію: студійській – скитській – правила ЧСВВ, укладені В. Рутським. Зокрема, мотивом таких змін став процес переходу до унії та поступового формування Святопокровської провінції, який супроводжувався введенням централізованого управління та нового підходу в питаннях духовного вишколу чернецтва. Для останнього стало характерним запровадження новіціату та внутрішніх чернечих студій із риторики, філософії й теології. Однак, незважаючи на певні зусилля, василіанам так і не вдалося створити постійно діючі семінарії для світського і чернечого духовенства. Адже більшість отців-василіан отримували вищу освіту в папських семінаріях. Розгляд регламентації кінові-

яльного монастирського укладу уможливило насвітлити особливості життя монастирських спільнот, для яких характерні поміркована їжа, піст, щоденна молитва, скромність одягу та дотримання чернечих обіттів (чистоти, убогості, послуху), відбуття реколекцій. Проте траплялися випадки порушення встановлених приписів. Зокрема нам вдалося на підставі

архівних джерел виявити типові для другої половини XVIII ст. різні види чернечих покут. Василіанські монастирі Перемишльської єпархії (XVIII ст.) стали оновленими релігійними інституціями, завдяки запровадженню нових духовних практик, які значною мірою визначили процес становлення постуційної духовної формації чернецтва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ваврик М. Лаврівська хроніка (1771 – 1882 рр.). Записки ЧСВВ. Рим: ОО Василяни, 1954. Серія II. Секція II. Т. II (VIII). С. 65 – 94.
2. *Catalogus monasteriorum et personarum provinciae Protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni Anno 1754, 1772, 1776 pp.* Записки ЧСВВ. Рим: ОО. Василяни, 1979. Серія II. Секція I. Т. XL. С. 25, 31, 138.
3. КМД – Краєзнавчий музей “Дрогобиччина”, спр. 4929, ч. 1, арк. 12; ч. 2, арк. 7, 16.
4. ЛННБ ВР – Львівська національна наукова бібліотека ім. В. Стефаника. Відділ рукописів, ф. 3, спр. 435, арк. 1 – 132; спр. 608, арк. 76 – 81; спр. 109, арк. 19.
5. Филипчак І., Лукань Р. Центральна Крайова Округна Головна Школа в Лаврові (1788 – 1911 рр.). Записки ЧСВВ. Серія II. Секція II. Т. XI. Рим: ОО. Василяни, 1967. – С. 1 – 192.
6. ЦДІАЛ – Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 201, оп. 4б, спр. 1916, арк. 3(зв.); ф. 364, оп. 1, спр. 20, арк. 162; ф. 364, оп. 1, спр. 52, арк. 88; ф. 684, оп. 1, спр. 3014, арк. 1.
7. APPABGK – Archiwum Państwowy w Przemyślu. Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu, sygn. 222, s. 127.
8. Bieńkowski L. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce. Kościół w Polsce. Kraków, 1970. Т. II. wieki XVII – XVIII. S. 781 – 1049.
9. Blazejowskyj D. Ukrainian and Bielorussian students in the pontificio collegio Urbano de Propaganda Fide (1627 – 1846). *Analecta OSBM. Rome: PP. Basiliani, 1974. Series II, Sectio II, Vol. IX. S. 202 – 214.*
10. Historia kościoła w Polsce. Poznań - Warszawa, 1979. Т. II. Cz. 1.
11. Nabywaniec S. Unicka archidiecezja Kijowska w okresie rządów arcybiskupa metropolity Felicjana Filipa Wolodkowicza 1762 – 1778. Rzeszów, 1998. 580 s.
12. Wawryk M. De studiis philosophico-theologicis in provincia Rutheno-Ucraina OSBM s. XVIII eorumque manualibus. *Analecta OSBM. Rome: PP. Basiliani, 1971. Series II, Sectio II, Vol. VII, S. 85 – 113.*
13. Winnicki I. Ustawy rządu duchownego i inne pisma, Przemyśl, 1998. 104 s.

REFERENCES

1. Vavryk M. Lavrivska hronika (1771 – 1882 rr.) [Lavra Chronicle (1771 – 1882)]. *Analecta OSBM. Romae: PP Basiliani, 1954, Series II, Sectio II, Vol. II (VIII), pp. 65-94 [in Ukrainian].*
2. *Catalogus monasteriorum et personarum provinciae Protectionis B. V. Mariae Ordinis S. Basilii Magni Anno 1754, 1772, 1776 pp.* [Catalog of the Holy Protection Province of OSBG 1754, 1772, 1776 years]. *Analecta OSBM. Romae: PP. Basiliani, 1979, Series II, Sectio I, Vol. XL, pp. 25, 31, 138 [in Latin].*
3. KMD – Kraieznavchyi muzei “Drohobychchyna”, spr. 4929, ch. 1, ark. 12; ch. 2, ark. 7, 16.
4. LNNB VR – Lvivska natsionalna naukova biblioteka im. V. Stefanyka. Viddil rukopysiv, f. 3, spr. 435, ark. 1 – 132; spr. 608, ark. 76 – 81; spr. 109, ark. 19.
5. Fylypchak I., Lukan R. Tsentralna Kraiova Okruzhna Holovna Shkola v Lavrovi (1788 – 1911 rr.) [Central National District Main School in Lavrov (1788 - 1911)]. *Analecta OSBM. Romae: PP. Basiliani, 1967, Series II, Sectio II, Vol. XI, pp. 1-192 [in Ukrainian].*
6. CDIAL – Centralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy u m. Lvovi, f. 201, op. 4b, spr. 1916, ark. 3(zv.); f. 364, op. 1, spr. 20, ark. 162; f. 364, op. 1, spr. 52, ark. 88; f. 684, op. 1, spr. 3014, ark. 1.
7. APPABGK – Archiwum Państwowy w Przemyślu. Archiwum Biskupstwa Greckokatolickiego w Przemyślu, sygn. 222, p. 127.
8. Bieńkowski L. Organizacja Kościoła Wschodniego w Polsce [Organization of the Eastern Church in Poland]. *Kościół w Polsce. Kraków, 1970. Т. II. wieki XVII – XVIII. pp. 781 – 1049 [in Polish].*
9. Blazejowskyj D. Ukrainian and Bielorussian students in the pontificio collegio Urbano de Propaganda Fide (1627 – 1846). *Analecta OSBM. Romae: PP. Basiliani, 1974, Series II, Sectio II, Vol. IX, pp. 202-214 [in English].*
10. Historia kościoła w Polsce [History of the church in Poland]. Poznań - Warszawa, 1979. Т. II, Cz. 1 [in Polish].
11. Nabywaniec S. Unicka archidiecezja Kijowska w okresie rządów arcybiskupa metropolity Felicjana Filipa Wolodkowicza 1762 – 1778 [Kyiv Union Archdiocese during the reign of Archbishop Metropolitan Felician Filip Wolodkovich]. Rzeszów, 1998, 580 p [in Polish].
12. Wawryk M. De studiis philosophico-theologicis in provincia Rutheno-Ucraina OSBM s. XVIII eorumque manualibus [On philosophical-theological studies in the Ruthenian-Ukrainian province of OSBM and their manual in 18 century]. *Analecta OSBM. Romae: PP. Basiliani, 1971, Series II, Sectio II, Vol. VII, pp. 85-113 [in Latin].*
13. Winnicki I. Ustawy rządu duchownego i inne pisma [Rules of spiritual government and other scriptures]. Przemyśl, 1998. 104 p [in Polish].